

ЛІТЕРАТУРА:

1. Венгриняк Ю.В. Основні джерела колізійного права Європейського Союзу та України у сфері договірних відносин / Ю.В. Венгриняк // Порівняльно-аналітичне право. – 2013. – № 2. – С. 126-129.
2. Eurobarometer 321 on European contract law in consumer transactions of 2011. Analytical Report, p. 19 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_321_en.pdf
3. Eurobarometers 320 on European contract law in business-to-business transactions of 2011. Analytical Report, p. 15 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_320_en.pdf
4. Komisarz Reding o wspólnym europejskim prawie sprzedaży // UniaEuropejska.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uniaeuropejska.org/komisarz-reding-o-wspolnym-europejskim-prawie-sprzedazy>

5. Schulte-Nölke H. How to realise the “Blue Button”? Reflections on an optional instrument in the area of contract law / H. Schulte-Nölke // European Private Law – Current Status and Perspectives / R.Schulze, H. Schulte-Nölke (eds.). – Munich, 2011. – P.89-104.
6. Commission Recommendation of 6 May 2003 concerning the definition of micro, small and medium-sized enterprises // Official Journal of the European Union. – L 124 of 20.05.2003. – P. 36-41 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:124:0036:0041:en:PDF>
7. Kaczorowska B. Konferencja: kierunki rozwoju europejskiego prawa prywatnego. Wpływ europejskiego prawa konsumenckiego na prawo krajowe / B. Kaczorowska, M. Kaczorowska // Kwartalnik Naukowy Prawo Mediów Elektronicznych. – 2010. – № 2. – S. 6-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bibliotekacyfrowa.pl/Content/38661/004.pdf>

УДК 349.6

ЧОРНЕ МОРЕ ЯК ОБ'ЄКТ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Толкаченко О.В., к. ю. н., доцент
кафедри цивільно-правових дисциплін
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

Стаття присвячена ідентифікації Чорного моря як об'єкта правового регулювання, який відіграє важливу роль у забезпеченні національних інтересів України, зокрема в забезпеченні екологічної безпеки, охорони й захисту морського середовища від забруднень, у тому числі у сфері морської діяльності.

Ключові слова: Чорне море, морське середовище, морська діяльність, забруднення.

Стаття посвящена ідентифікації Чорного моря в качестве объекта правового регулирования, который играет важную роль в обеспечении национальных интересов Украины, в частности в обеспечении экологической безопасности, охраны и защиты морской среды от загрязнений, в том числе в сфере морской деятельности.

Ключевые слова: Черное море, морская среда, морская деятельность, загрязнения.

Tolkachenko O.V. BLACK SEA AS THE OBJECT OF LEGAL REGULATION

The article is divided to the identification of the Black Sea as the object of legal regulation which plays an important role in ensuring the national interests of Ukraine, namely in ensuring the ecological security, protection and defence of the marine environment from the pollution, including the sphere of the marine activity.

Key words: Black Sea, marine environment, marine activity, pollution.

Постановка проблеми. Води є найважливішим компонентом навколишнього середовища, відновлюваним, обмеженим і вразливим природним об'єктом. Ресурси Світового океану виконують економічну, екологічну та соціальну функції в розвитку людства. Сприятливий стан морської екосистеми забезпечує виконання всіх цих функцій, тоді як забруднення морського середовища негативно позначається на економічному розвитку держави й соціальному благополуччі її населення.

Для того щоб зрозуміти, на що має бути спрямовано правове регулювання, чого стосуються ті чи інші правові приписи, необхідно юридично позначити та ідентифікувати об'єкт правового регулювання.

Стан дослідження. Теоретичну основу для здійснення цього дослідження становили праці юристів-міжнародників і екологів-правознавців, а саме: Н.Д. Амаян, В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, С.О. Боголюбова, М.М. Бринчука, О.Ф. Висоцького, Ю.О. Вовка, А.П. Гетьмана, С.П. Головатого, О.Л. Дубовик, І.І. Каракаша,

О.С. Колбасова, Ю.М. Колосова, В.М. Корецького, Н.Р. Малишевої, С.В. Молодцова, В.В. Петрова, В.К. Попова, В.І. Сапожнікова, О.В. Черноус, Ю.С. Шемшученка, М.В. Шульги, О.А. Щипцова та інших.

Водночас, у зв'язку з науково-технічним прогресом, великим антропогенним впливом і розширенням кола джерел забруднення морської екосистеми, а також його сприянням зміні клімату, виникла необхідність у дослідженні питання щодо забруднення морського середовища з погляду науки екологічного права. Зокрема, визначення об'єкта правового регулювання та розуміння змісту забруднення морського середовища допомагає з'ясувати механізм адекватного реагування на це забруднення як на загрозу національній безпеці України.

Метою статті є теоретичне обґрунтування окремих правових аспектів щодо визначення об'єкта правового регулювання за різними ознаками, а також визначення джерел забруднення морського середовища з урахування положень міжнародного морського

права та екологічного права, а також норм національного законодавства України.

Виклад основного матеріалу. У міжнародних правових актах ідентифікація Чорного моря як об'єкта правового регулювання здійснюється за такими чинниками: 1) географічними даними (його район на північ від мисів Келагра та Дал'ян, Туреччина) [1, ст. 1; 2, ст. 1]; 2) геологічно-біологічними даними (води, морське дно, підґрунтя до лінії прісних вод, а також Азовське море як частина Чорноморського басейну [3, ст. 3]); 3) правовим статусом територій морського середовища (прибережні зони, територіальні води, виключна (морська) економічна зона та континентальний шельф із затоками, бухтами, лиманами й естуаріями тощо) [3, ст. 3; 4]. Наприклад, у п. 3 Режиму рибальства в басейні Чорного моря у 2015 році, затвердженого Наказом Мінагрополітики України від 30 грудня 2014 р. № 509 (надалі – Режим рибальства в басейні Чорного моря у 2015 році) [5] було визначено таке: «Лимани і озера, що сполучаються з морем, розглядаються як самостійні водні об'єкти. Малий Аджалицький лиман та частини Сухого лиману і озеро Донузлав, що з'єднуються з морем, є частиною Чорного моря». Важливим правилом у цій сфері є те, що держави приймають закони в межах своїх територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони [6, ст. 211, ст. 216].

Будь-яким правовим актом щодо захисту Азово-Чорноморського басейну може бути передбачене інше визначення об'єкта правового регулювання для цілей відповідного документа [1, ст. 1]. Наприклад, п. 3 Режиму рибальства в басейні Чорного моря у 2015 році містить уточнення: «Норми, які передбачені для річки Дунай, поширюються на її передгірловий простір, відповідно на цей простір не поширюються норми, які передбачені для Чорного моря. Під передгірловим простором річки Дунай розуміється частина Чорного моря шириною 5 км, що прилягає до гирла Дунаю і простягається від рукава Мусура до Білогородського каналу включно». Загалом об'єктами правового регулювання на рівні національного законодавства України визнається навколишнє природне середовище Азовського й Чорного морів [7].

Чорне море має величезний водозбірний басейн, що охоплює одну третину Європи та зокрема основні частини територій сімнадцяти країн. Воно є найбільш ізольованим морським середовищем Європи й одним із найбільш чутливих до людського втручання регіонів [8]. У зв'язку з цими властивостями Чорного моря, О.Ф. Висоцький, С.П. Головатий, В.І. Сапожников та Н.Д. Амалян писали: «Особлива увага приділяється проблемі охорони морського середовища в басейнах Чорного та Середземномор'я – цих замкнених морських просторів, що повністю оточені суходільною територією держав і пов'язані з океаном вузькими проходами, які не допускають будь-якого суттєвого притоку океанської води» [9, с. 7]. У Конвенції про захист Чорного моря від забруднення від 21 квітня 1992 р. (Бухарест, Румунія) підкреслюється про осо-

бливі гідрологічні та екологічні умови Чорного моря, підвищену чутливість його флори й фауни до зміни температури і складу морської води [1]. Площа поверхні Чорного моря можна порівняти з площею Балтійського чи Північного морів [8].

За географічними ознаками Чорне та Азовське моря належать до басейну Атлантичного океану. Через протоки Босфор, Дарданелли, Гібралтар і Суецький канал вони мають вихід до Світового океану. О.А. Щипцов писав: «Наявність доступу до всіх просторів Світового океану дає можливість Україні бути серед законодавців норм морського права, що визначають порядок взаємовідносин між іншими такими користувачами» [10, с. 4].

Держави здійснюють міжнародне співробітництво щодо вивчення, освоєння та використання ресурсів Світового океану з урахуванням своїх національних інтересів у цій сфері й визначених пріоритетів їх реалізації. Так, пріоритетами національних інтересів України у сфері морської діяльності є задоволення потреб її народу та економіки у використанні ресурсів Азовського й Чорного морів, Керченської протоки та інших районів Світового океану, посилення позиції України серед провідних морських держав, забезпечення її безпеки й суверенітету [11]. Забезпечення безпеки України має екологічну складову, зокрема необхідність забезпечення екологічної безпеки. Поряд із цим *військово-морська діяльність спрямована на нейтралізацію загроз національній безпеці України у сфері морської діяльності, зокрема на розроблення ефективного механізму адекватного реагування на загрози національній безпеці України з морського напрямку, у тому числі й реагування на забруднення морського середовища* [11].

Дотримуючись національних інтересів, держави використовують і розвивають свій морський потенціал. *Морський потенціал України* був визначений у ч. 1 розділі 2 Морської доктрини України на період до 2035 року, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 р. № 1307 (далі – Морська доктрина України на період до 2035 року), як «сукупність природних ресурсів і надбань людини, які використовуються в процесі провадження морської діяльності в інтересах Українського народу в галузі морського транспорту, суднобудування, кораблебудування, судноремонту та рибного господарства, наукової та експериментально-дослідної бази, і системи підготовки та перепідготовки фахівців для морської галузі всієї світової спільноти, Військово-Морських Сил Збройних Сил України і Морської охорони Держприкордонслужби» [11]. У більш вузькому значенні в Конвенції про захист Чорного моря від забруднення зазначається про *біовиробничий потенціал Чорного моря*, що підлягає збереженню, освоєнню й розвитку. Більш конкретно Додаток 2 до Протоколу про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення містить перелік водоростей, рослин і тварин, що мають особливо важливе значення для підтримання в сприятливому стані екосистеми Чорного моря.

Загалом морське середовище та його природні ресурси є об'єктами екологічного права, якщо взяти до уваги характеристики цих об'єктів (природне походження, взаємозв'язок з екологічною системою природи й виконання функцій життєзабезпечення) [12, с. 46]. А враховуючи класифікацію об'єктів екологічного законодавства, надану І.І. Каракашем [12, с. 49], морське середовище може бути визначене природним комплексом, у межах якого функціонує кілька видів живих і неживих природних ресурсів.

Морська діяльність визначається у ч. 1 розділу 2 Морської доктрини України на період до 2035 року, як «використання ресурсів Азовського і Чорного морів, Керченської протоки та інших районів Світового океану на користь України шляхом провадження ефективної і безпечної морської господарської діяльності, сталої військово-морської діяльності та діяльності, пов'язаної з охороною державного кордону на морі» [11]. У більш вузькому значенні *морська господарська (морегосподарська)* діяльність являє собою «процес отримання вигоди від використання ресурсів Азовського і Чорного морів, Керченської протоки та інших районів Світового океану для задоволення потреб людини і суспільства та розширеного відтворення природно-ресурсного потенціалу Світового океану» [11]. Отже, морегосподарська діяльність має економічний характер. Вона спрямована на використання природних ресурсів та отримання прибутку, що суперечить завданням охорони навколишнього природного середовища. Тому не дивно, що морегосподарська діяльність загалом є одним із джерел забруднення морського середовища. Водночас специфіка морегосподарської діяльності полягає в тому, що в ній удосконалені системи державного контролю пов'язується з міжнародним природоохоронним співробітництвом. Це зумовлено транскордонним характером забруднень і відповідальністю держав за стан навколишнього природного середовища частин морів, на які поширюється їхній суверенітет і юрисдикція. Так, відповідно до ч. 1 ст. V Конвенції про захист Чорного моря від забруднення, «кожна Договірна Сторона забезпечує застосування цієї Конвенції в тих регіонах Чорного моря, де вона здійснює свій суверенітет, а також свої суверенні права і юрисдикцію, без шкоди правам і зобов'язанням Договірних Сторін, що впливають з норм міжнародного права» [1, ст. V]. Ст. XVI цієї Конвенції містить уточнення: «Договірні Сторони співробітничать у розробці і узгодженні своїх законів, правил і процедур щодо відповідальності, оцінки і компенсації шкоди, заподіяної забрудненням морського середовища Чорного моря, з тим, щоб максимально забезпечити охорону і захист від забруднення Чорного моря в цілому» [1, ст. XVI].

Висновки. Чорне море як об'єкт правового регулювання з його територіальними водами, морським дном, підґрунтям, Азовським морем (як частиною Чорноморського басейну), прибережними зонами, виключною (морською) економічною зоною та континентальним шельфом із затоками, бухтами, лиманами й естуаріями тощо є найбільш мінлива та екологічно вразлива частина Світового океану в умовах посиленого антропогенного впливу. Це пов'язано з морською господарською діяльністю, яка є одним із найбільших джерел забруднення Чорноморсько-Азовського басейну. У зв'язку з цим запропоновано подальше дослідження щодо аналізу змісту поняття «забруднення морського середовища» і його класифікація.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення, прийнята 21 квітня 1992 р. на Конференції причорноморських країн (м. Бухарест), ратифікована Постановою Верховної Ради України від 04 лютого 1994 року // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 23. – Ст. 172.
2. Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану від 24 листопада 1996 року, ратифікована Законом України від 09 липня 2003 року № 1067-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_422.
3. Протокол про збереження біорізноманіття та ландшафтів Чорного моря до Конвенції про захист Чорного моря від забруднення, ратифікований Законом України від 22 лютого 2007 року № 685-V [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_175.
4. Правила промислового рибальства в басейні Чорного моря : Наказ Державного комітету рибного господарства України від 08 грудня 1998 року № 164 (із змінами) // Офіційний вісник України. – 1999. – № 10. – С. 99.
5. Режим рибальства в басейні Чорного моря у 2015 році : Наказ Мінагрополітики України від 30 грудня 2014 року № 509 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 6. – С. 236.
6. Конвенція ООН з морського права, прийнята 10 грудня 1982 року у Монтего-Бей на Ямаїці, ратифікована Законом України від 03 червня 1999 року № 728-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 31. – Ст. 254.
7. Концепція охорони та відтворення навколишнього природного середовища Азовського і Чорного морів : Постанова Кабінету Міністрів України від 10 липня 1998 року № 1057 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 28. – С. 77.
8. План дій у надзвичайних ситуаціях на Чорному морі до Протоколу про співробітництво в боротьбі з забрудненням Чорного моря нафтою й іншими шкідливими речовинами внаслідок надзвичайних ситуацій від 26 квітня 2006 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ecobank.org.ua/NB/DocLib/2.1.2.09.pdf>.
9. Охрана морской среды: правовые и экономические аспекты / [А.Ф. Высоцкий, С.П. Головатый, В.И. Сапожников, Н.Д. Амаян]. – К. : Наук. думка, 1984. – 179 с.
10. Передумови і фактори формування морської доктрини України : зб. наук. пр. / О.А. Щипцов ; редкол.: В.О. Иванов (відп. ред.) та ін. – Севастополь : НАН МГІ, 1999. – 38 с.
11. Морська доктрина України на період до 2035 року : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2009 року № 1307 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1307-2009-p>.
12. Экологическое право Украины : [курс лекций] / под ред. И.И. Каракаша. – Одесса : Латстар, 2001. – 478 с.